

Slaag
voor de
taaltoets

PABO

BASISVAARDIGHEDEN

Grammatica

2e herziene druk

Noordhoff Uitgevers

Basisvaardigheden grammatica

Basisvaardigheden **grammatica** voor de pabo

Marja Bout
Han de Bruijn

Ontwerp omslag: Foelke Vos, AtweeA, Groningen

Illustratieverantwoording: Martin Horneman p. 11

Foto's: Saskia Boer p. 19, 27, 39, 42, 43, 51, 55, 57, 59, 65, 79, 81, 87, 93, 99, 101, 103

Han de Bruijn p. 9, 13, 21, 23, 31, 33, 37, 53, 59, 63, 64, 67, 71, 73, 75, 97, 105, 107, 109

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever,
ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te
achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten
en/of illustratiemateriaal in deze uitgave, dan verzoeken wij u contact op te nemen met
de uitgever.

0 1 2 3 4 5 / 14 13 12 11 10

© 2010 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets
uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens-
bestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische ver-
veelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912
dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht
(postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/reprorecht). Voor het overnemen van
gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (arti-
kel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en
Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

*All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval
system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying,
recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.*

ISBN (ebook) 978 90 01 84259 8

ISBN 978 90 01 77439 4

NUR 113

Inhoud

Inleiding 6

1 Zinsontleden 9

- 1.1 Persoonsvorm 10
- 1.2 Zinnen verdelen in zinsdelen 12
- 1.3 Onderwerp 14
- 1.4 Werkwoordelijk gezegde 16
 - 1.4.1 Werkwoordelijk gezegde (algemeen) 16
 - 1.4.2 Valkuilen bij het werkwoordelijk gezegde 18
- 1.5 Naamwoordelijk gezegde 20
 - 1.5.1 Naamwoordelijk gezegde (algemeen) 20
 - 1.5.2 Oefenen met het stappenplan 22
 - 1.5.3 Werkwoordelijk en naamwoordelijk deel 24
 - 1.5.4 Valkuilen bij het naamwoordelijk gezegde 26
- 1.6 Lijdend voorwerp 28
- 1.7 Meewerkend voorwerp 30
- 1.8 Voorzetselvoorwerp 32
- 1.9 Bijwoordelijke bepaling 34
 - 1.10 Bijvoeglijke bepaling 36
 - 1.10.1 Bijvoeglijke bepaling benoemen 36
 - 1.10.2 Voorbepaling en nabepaling 38
 - 1.11 Bijstelling 40
 - 1.12 Oorzakelijk voorwerp en bepaling van gesteldheid 42
- 1.13 Valkuilen bij het ontleden 44
 - Samenvatting 45

2 Woordbenoemen 47

- 2.1 Lidwoord 48
- 2.2 Zelfstandig naamwoord 50
- 2.3 Bijvoeglijk naamwoord 52
- 2.4 Werkwoord 54
- 2.5 Voornaamwoorden 56
 - 2.5.1 Persoonlijk voornaamwoord 56
 - 2.5.2 Bezittelijk voornaamwoord 58
 - 2.5.3 Aanwijzend voornaamwoord 60

- 2.5.4 Vragend voornaamwoord 60
- 2.5.5 Betrekkelijk voornaamwoord 62
- 2.5.6 Onbepaald voornaamwoord 64
- 2.5.7 Wederkerig en wederkerend voornaamwoord (verdiepingsstof) 66
- 2.6 Telwoord 68
- 2.7 Voorzetsel, voegwoord, tussenwerpsel 70
- 2.8 Bijwoord 72
 - Samenvatting 74

3 Bedrijvende en lijdende zinnen 75

- 3.1 Kenmerken bedrijvende en lijdende zin 76
- 3.2 Van bedrijvende naar lijdende zin 78
- 3.3 Van lijdende naar bedrijvende zin 80
- 3.4 Bedrijvende zin: men en er 82
 - Samenvatting 84

4 Samengestelde zinnen 85

- 4.1 Samengestelde zin 86
- 4.2 Samengestelde zin: hoofdzin 88
- 4.3 Samengestelde zin: bijzinnen 90
- 4.4 Nevenschikking en onderschikking 92
- 4.5 Onderwerpszin 94
- 4.6 Gezegdezin 96
- 4.7 Lijdendvoorwerpszin 98
- 4.8 Meewerkendvoorwerpszin 100
- 4.9 Voorzetselvoorwerpszin 102
- 4.10 Bijwoordelijke bijzin 104
 - 4.11 Bijvoeglijke bijzin 106
 - Samenvatting 108

5 Extra oefeningen 109

- 5.1 Redekundig ontleden 109
- 5.2 Taalkundig ontleden 117
- 5.3 Bedrijvende en lijdende zinnen 125
- 5.4 Samengestelde zinnen 130

6 Antwoorden 137

Inleiding

Kennis van grammatica is nodig om inzicht in taal te verkrijgen. Dit inzicht in taal is een voorwaarde om foutloos te leren spellen en formuleren.

Voor een leraar primair onderwijs is inzicht in taal een vereiste. Daardoor kan hij zich vaardig in het Nederlands uitdrukken.

Bovendien moet een basisschoolleerkracht taalvaardigheid stimuleren en moet hij in staat zijn de taalontwikkeling van zijn leerlingen te beoordelen. Hiervoor is het nodig dat hij de begrippen van de grammatica kan hanteren en inzicht heeft in de structuur van het Nederlands.

Bestaande grammaticaboeken gaan veelal uit van aanwezige voorkennis bij studenten en leggen de grammaticaregels beknopt uit.

Keer op keer blijkt er grote behoefte aan een eenvoudig studieboek waarin *stap voor stap* de vaardigheden worden aangeleerd en geoefend en waarmee de studenten zelfstandig kunnen werken.

Basisvaardigheden grammatica voorziet in die behoefte.

Studenten leren in hoofdstuk 1 en 2 de basisvaardigheden redekundig en taal-kundig ontleden stap voor stap aan en kunnen met behulp van het boek en de website (www.pabowijzer.nl) oefenen totdat zij elk aangeboden onderdeel beheersen.

Hoofdstuk 3 en 4 van deze methode bieden een verdieping: de lijdende en bedrijvende zinnen en de samengestelde zinnen.

Door het bestuderen van de aangeboden stof verkrijgen de studenten inzicht in de taalstructuur van het Nederlands. Door dit inzicht zullen zij zelf beter leren formuleren. Bovendien kunnen zij het taalgebruik van hun toekomstige leerlingen nauwkeuriger beoordelen en helpen ontwikkelen.

De methode is geschikt voor zelfstudie, maar kan ook worden ingezet bij lessen. De stof in *Basisvaardigheden grammatica* is ingedeeld in kleine stappen en wordt uitgelegd met voorbeelden. De extra oefeningen zijn te vinden op www.pabowijzer.nl.

Met de gratis instaptoets, ook op www.pabowijzer.nl kunnen studenten controleren of hun kennis van de grammatica toereikend is. Na het maken van deze instaptoets krijgen zij een persoonlijk advies. Het advies verwijst naar de betreffende hoofdstukken in *Basisvaardigheden grammatica*. Zodoende kan een student volstaan met het bestuderen van de hoofdstukken die hij nog niet voldoende beheerst.

Deze methode biedt studenten zowel de leerstof voor de basisvaardigheden grammatica als voor de voortgezette grammatica.

Bij de tweede druk

De tweede druk van *Basisvaardigheden grammatica* heeft dezelfde opbouw als de eerste druk. Het verschil met de vorige editie betreft vooral de oefeningen. Niet alleen bevat dit deel meer oefeningen en meer gemixte oefeningen dan de eerste druk, ook is een aantal zinnen herzien en zijn de zinnen duidelijker opgebouwd van eenvoudig naar complex. De zinnen van de oefeningen van hoofdstuk 1 en 2 (redkundig en taalkundig ontleden) zijn geschikt gemaakt om volledig te ontleden. Er is een nieuw hoofdstuk met extra oefeningen opgenomen, die zijn uitgewerkt met 'ja/nee'-vragen, zoals bij de Taaltoets-pabo van het Cito ook het geval is.

In deze tweede druk wordt nog duidelijker aangegeven welke theorie tot de leerstof van de officiële taaltoets behoort. Daarnaast zijn theorie, oefeningen en antwoorden vanzelfsprekend volledig gecorrigeerd. De oefenstof die voorheen op de cd-rom stond, is nu op www.pabowijzer.nl geplaatst.

Wij zijn er stellig van overtuigd dat *Basisvaardigheden grammatica* studenten uitstekend voorbereidt op de Taaltoets-pabo van het Cito.

augustus 2009

Marja Bout en Han de Bruijn

Basisvaardigheden voor pabostudenten

Basisvaardigheden grammatica is onderdeel van de serie *Basisvaardigheden* voor pabostudenten. Deze serie is ontwikkeld om studenten op een toegankelijke en doeltreffende manier te helpen hiaten in hun basisvaardigheden weg te werken. Een uitkomst voor alle studenten die straks goed beslagen ten ijs willen komen.

De serie voor de pabo bestaat uit de volgende delen:

- *Basisvaardigheden grammatica*
- *Basisvaardigheden spelling*
- *Basisvaardigheden formuleren*
- *Basisvaardigheden rekenen*

Door de overzichtelijke opbouw en de duidelijke praktijkvoorbeelden is *Basisvaardigheden grammatica* ook tijdens de rest van de studie en daarna een handig naslagwerk.

Basisvaardigheden grammatica biedt studenten de mogelijkheid om zich de grammatica stap voor stap eigen te maken. Met de gratis instaptoets op de website kunnen studenten controleren of hun kennis van de basisgrammatica toereikend is. Na het maken van deze instaptoets krijgen zij een advies op maat.

1

Zinsontleden

Het ontleden van zinnen in zinsdelen noem je redkundig ontleden. Redkundig ontleden doe je altijd volgens een vaste volgorde of anders gezegd, volgens een vast stappenplan. Het is belangrijk dat je je aan die volgorde houdt. Daarmee voorkom je veel fouten. In dit hoofdstuk zie je welke zinsdelen je kunt benoemen en in welke volgorde die zinsdelen gezocht moeten worden. Elk zinsdeel wordt in een aparte paragraaf toegelicht. Daarbij doorloop je steeds opnieuw elke stap van het stappenplan.

Stappenplan redkundig ontleden

- a Zoek de **persoonsvorm** (paragraaf 1.1).
- b **Verdeel** de zin **in zinsdelen** (paragraaf 1.2).
- c Zoek het **onderwerp** (paragraaf 1.3).
- d Zoek het (werkwoordelijk of naamwoordelijk) **gezegde** (paragraaf 1.4 en 1.5).
- e Zoek het **lijdend voorwerp** (paragraaf 1.6).
- f Zoek het **meewerkend voorwerp** (paragraaf 1.7).
- g Zoek het **voorzetselvoorwerp** (paragraaf 1.8).
- h Zoek de **bijwoordelijke bepaling(en)** (paragraaf 1.9).

Hierna ga je *nog een keer* naar de zinnen kijken. Er kunnen namelijk ook zinsdelen staan *in* zinsdelen en die zoek je in een tweede ronde:

- i Zoek de **bijvoeglijke bepaling(en)** (paragraaf 1.10).
- j Zoek de **bijstelling(en)** (paragraaf 1.11).
- k Zoek de **ondergeschikte bijwoordelijke bepaling(en)** (paragraaf 1.9).

In dit eerste hoofdstuk leer je enkelvoudige zinnen ontleden. Dat zijn zinnen die meestal niet al te lang zijn en bijna nooit een komma hebben.

Meer oefeningen over redkundig ontleden kun je vinden in hoofdstuk 5.

De stof van deze paragraaf maakt geen deel uit van de *Taaltoets-pabo*.

1.1 Persoonsvorm

Als je een zin wilt gaan ontleden, zoek je eerst de persoonsvorm. De persoonsvorm is altijd een werkwoord. Aan de persoonsvorm kun je zien in welke tijd de zin staat: de tegenwoordige tijd of de verleden tijd. Als je een zin van de tegenwoordige tijd in de verleden tijd zet, of van de verleden tijd in de tegenwoordige tijd, verandert de persoonsvorm. Elke correcte zin heeft een persoonsvorm; zinnen met komma's hebben vaak meer dan één persoonsvorm. Je kunt de persoonsvorm vinden door de zin in een andere tijd te zetten:

- Wij **eten** een broodje.
- Wij **aten** een broodje.

Je kunt de persoonsvorm ook vinden door de zin vragend te maken. De persoonsvorm komt dan aan het begin van de zin te staan:

- **Zij eten** een broodje.
- **Eten** zij een broodje?

Bij vraagzinnen en bij zinnen met komma's vind je de persoonsvorm alleen door de zin in een andere tijd te zetten.

In zinnen met een gebiedende wijs vind je de persoonsvorm vooraan de zin, soms na een uitroep of een naam:

- Hé, sta eens stil!
- Paul, vergeet je sleutel niet!
- Word lid!

Voorbeelden

Zoek de persoonsvorm in de volgende zinnen. Kies de gemakkelijkste manier.

- Volgende week hebben wij onze eerste tentamenweek.

Maak de zin vragend: **Hebben** wij volgende week onze eerste tentamenweek? De persoonsvorm van deze zin is: **hebben**.

- Deze week gaf hij eindelijk toe, dat hij in de administratie had zitten knoeien.

Verander de tijd: Deze week **geeft** hij eindelijk toe, dat hij in de administratie **heeft** zitten knoeien.

De persoonsvormen van deze zin zijn: **gaf** en **had**.

Bij een zin met een komma kun je de persoonsvorm het eenvoudigst vinden door de zin in een andere tijd te zetten en niet door de zin vragend te maken.

- Wanneer gaan jullie die dozen opruimen?

Zet de zin in een andere tijd: Wanneer **gingen** jullie die dozen opruimen?

De persoonsvorm van deze zin is **gaan**.

Bij een zin die begint met een vraagwoord kun je de persoonsvorm vinden door de zin in een andere tijd te zetten. Je kunt deze zin niet vragend maken, want dat is hij al.

Oefening 1 Zoek de persoonsvorm.

- 1 Vorig jaar werd zij ernstig ziek.
- 2 De leerkrachten van die school hebben vandaag voor betere arbeidsvoorwaarden gestaakt.
- 3 We waren verbaasd over zijn plotselinge ijver.
- 4 Mij hebben ze daar niets over verteld.
- 5 Ik ben dat eeuwige gezeur meer dan beu.
- 6 Zijn ooms hebben wel eens met elkaar ruzie gemaakt.
- 7 Wanneer heb jij je zus een e-mail gestuurd?
- 8 Het ijs op die vijver is nog erg dun.
- 9 Wie had de planten van de buurman verzorgd?
- 10 In hun nieuwe huis werden zij vaak door hun burens bezocht.

Oefening 2 Zoek de persoonsvorm.

- 1 Is die krant al door jou gelezen?
- 2 Gisteren in alle vroegte heb ik een boerenzwaluw zien overvliegen.
- 3 Waarom heeft de buurman gezegd dat hij gaat verhuizen?
- 4 Bob, wil je even wachten op de anderen!
- 5 Met een krijtje schreef de docent het schema op het bord.
- 6 Het eten staat al enkele minuten op de tafel.
- 7 Het bespreken van de voorwaarden neemt veel tijd in beslag.
- 8 Als een echte detective ging dat kind op zoek naar de snoeptrommel.
- 9 Wij hadden gedacht dat zijn neef zou blijven eten.
- 10 Laat dat verkochte boek maar even aan iedereen zien.

1.2 Zinnen verdelen in zinsdelen

Zodra je de persoonsvorm gevonden hebt, ga je de zin verdelen in zinsdelen. Dat doe je door eerst voor en achter de persoonsvorm een zinsdeelstreepje te zetten:

- Mijn jongste zusje / kocht / zondag een ijsje in het zwembad.

Nu ga je kijken welke stukjes van de zin altijd bij elkaar moeten blijven en welke delen je uit elkaar kunt trekken. Je doet dat door de volgorde van de zin te veranderen:

- Zondag / kocht / mijn jongste zusje een ijsje in het zwembad.
- In het zwembad / kocht / mijn jongste zusje zondag een ijsje.

Als je de zin een beetje verandert, merk je dat sommige woorden altijd bij elkaar in een zinsdeel blijven: mijn jongste zusje, een ijsje, in het zwembad. Zet nu voor en achter die vaste groepjes woorden een zinsdeelstreepje en je hebt de hele zin in zinsdelen verdeeld. In dit hoofdstuk vind je voortaan deze zinsdeelstrepen in vrijwel elke voorbeeldzin.

- Zondag / kocht / mijn jongste zusje / een ijsje / in het zwembad.
- In het zwembad / kocht / mijn jongste zusje / zondag / een ijsje.

In sommige zinnen kun je de zinsdelen niet zo gemakkelijk van volgorde veranderen. Kijk dan extra goed welke woorden bij elkaar horen en welke niet.

- Hoe / zal / de nieuwe buurman / nu / naar zijn werk / reizen?
- Wat een mooie tekening / heeft / die leerling / gemaakt!
- Doe / dat / niet!

Voorbeeld

Verdeel de zin in zinsdelen:

- We vierden de bruiloft van mijn ouders afgelopen zaterdag met veel vrienden en familie in een vrolijk restaurant.

Zoek eerst de persoonsvorm en plaats daar zinsdeelstrepen omheen:

- We / vierden / de bruiloft van mijn ouders afgelopen zaterdag met veel vrienden en familie in een vrolijk restaurant.

Verander vervolgens de volgorde van de zin:

- De bruiloft van mijn ouders / vierden / we afgelopen zaterdag in een vrolijk restaurant met veel vrienden en familie.
- Afgelopen zaterdag / vierden / we met veel vrienden en familie de bruiloft van mijn ouders in een vrolijk restaurant.

Zet ten slotte voor en achter de vaste groepjes woorden een zinsdeelstreepje en je hebt de hele zin in zinsdelen verdeeld.

- We / vierden / de bruiloft van mijn ouders / afgelopen zaterdag / met veel vrienden en familie / in een vrolijk restaurant.

Oefening 3 Verdeel in zinsdelen.

- 1 De ministers liepen met hun partners naar het Binnenhof.
- 2 Heb jij de beschadigde auto nog gezien?
- 3 Verleden week heeft de docent het tentamen pas nagekeken.
- 4 Opzettelijk duwde het kind het jonge eendje in het water.
- 5 Mijn tweelingzus rookt twee pakjes sigaretten per dag.
- 6 Deze student stuurt veel sms'jes met haar mobieltje.
- 7 Gisteravond brak het onweer in alle hevigheid los.
- 8 Veel studenten blijven ook na het afstuderen op hun kamer wonen.
- 9 Aan de zin van die actie wordt vaak erg getwijfeld.
- 10 Wat een leuk idee heeft zij ontwikkeld!

Oefening 4 Verdeel in zinsdelen.

- 1 Hoe zal ik nu te werk gaan?
- 2 Morgen vertel ik jullie de afloop van het verhaal.
- 3 De toon van de brief is erg aanmatigend.
- 4 Jongstleden maandag heb ik een heerlijk paasontbijt klaargemaakt.
- 5 Encyclopedieën geven slechts globale informatie.
- 6 De atleet gaf na twintig kilometer op.
- 7 De aanstelling geschiedt voorlopig tijdelijk.
- 8 De slb'er verwijst de ontroostbare student naar de decaan.
- 9 Verkeer van rechts heeft voorrang!
- 10 Piet is de gemaakte afspraak glad vergeten.

1.3 Onderwerp

Het onderwerp en de persoonsvorm in een zin zijn op elkaar afgestemd: als het onderwerp in het enkelvoud staat, staat de persoonsvorm ook in het enkelvoud en bij een meervoudig onderwerp hoort een persoonsvorm in het meervoud:

- De jongen leest strips.
- De jongens lezen strips.

Het onderwerp van een zin kun je op diverse manieren vinden:

- 1 Door de vraag te stellen: *wie* of *wat* + persoonsvorm?
 - Wie of wat leest? **De jongen** leest.
- 2 Door de zin vragend te maken. In de nieuwe vraagzin staat het onderwerp meteen na de persoonsvorm.
 - Leest **de jongen** strips?
- 3 Door de persoonsvorm van het enkelvoud naar het meervoud om te zetten of andersom.
 - **De jongen** leest strips.
 - **De jongens** lezen strips.

Als een zin in de gebiedende wijs staat, ontbreekt het onderwerp:

- **Verdwin** uit mijn ogen!

Voorbeelden

Zoek het onderwerp in de volgende zinnen. Doe dit op twee manieren.

- De kleuters / hebben / met zand en water / geknoeid.
- 1 *Wie* of *wat* hebben geknoeid?
De kleuters hebben geknoeid, dus **De kleuters** is het onderwerp.
 - 2 Als je de zin vragend maakt, komt **de kleuters** meteen na de persoonsvorm.
 - Hebben **de kleuters** met zand en water geknoeid?
 - 3 Als je de persoonsvorm in het enkelvoud zet, verandert het onderwerp mee.
 - **De kleuter heeft** met zand en water geknoeid.
-
- Eten / jullie / die kip / vandaag / op?
- 1 *Wie* of *wat* eten?
jullie eten, dus **jullie** is het onderwerp.
 - 2 Als je de zin vragend maakt, komt **jullie** meteen na de persoonsvorm.
 - Eten **jullie** die kip nog op?
 - 3 Als je de persoonsvorm in het enkelvoud zet, verandert het onderwerp mee.
 - **Eet jij** die kip nog op?

Oefening 5 Zoek het onderwerp.

- 1 De leerkrachten gaven de kinderen een compliment.
- 2 Frits en Koen speelden vandaag eindelijk eens lief met elkaar.
- 3 Elke pasgeboren baby slaapt veel.
- 4 In de speeltuin naast ons huis speelden de kinderen van mijn broer.
- 5 Ik heb van Dan Brown alle boeken gelezen.
- 6 Roostert de ingevette kip minstens een uur in de oven?
- 7 De afgelaste voetbalwedstrijd wordt komende week overgespeeld.
- 8 Het onderwerp kan een zeer uitgebreid zinsdeel zijn.
- 9 De geur en smaak van koriander vinden sommige mensen overheersend.
- 10 Laatst riepen de vakbondsleiders de komende woensdag uit tot een stakingsdag.

Oefening 6 Zoek het onderwerp.

- 1 Ze hadden je toch kunnen waarschuwen voor dat gevaar.
- 2 Nu vindt iedereen hem erg aardig en behulpzaam.
- 3 Vlug eten is heel ongezond.
- 4 Wie kwamen die avond zo laat thuis van de training?
- 5 Tot op hoge leeftijd bleef de vrouw over haar jeugd praten.
- 6 Aan deze jongens geeft men geen medailles.
- 7 In dat warenhuis op de hoek is van alles te krijgen.
- 8 Ga daar onmiddellijk weg!
- 9 's Morgens en 's middags drinken de ouderen van verzorgingstehuis De Uitkijk een kopje koffie.
- 10 De hond van de burens blaft vaak.

1.4 Werkwoordelijk gezegde

In elke zin staat een werkwoordelijk gezegde of een naamwoordelijk gezegde. In deze paragraaf wordt het werkwoordelijk gezegde besproken, waarbij eerst de algemene kenmerken aan de orde komen (subparagraaf 1.4.1). In subparagraaf 1.4.2 komen de lastige gevallen aan bod.

1.4.1 Werkwoordelijk gezegde (algemeen)

Alle werkwoorden samen vormen het werkwoordelijk gezegde. In het werkwoordelijk gezegde komt altijd een persoonsvorm voor. Het werkwoordelijk gezegde vormt samen met het onderwerp de korte zin. Deze korte zin geeft globaal de inhoud van de hele zin weer. Als je de korte zin kunt begrijpen, weet je zeker dat je het werkwoordelijk gezegde hebt gevonden, ook als de inhoud van de korte zin niet helemaal overeenkomt met de inhoud van de echte zin.

Het werkwoordelijk gezegde drukt een handeling uit.

- Ik heb een beschuit met aardbeien **gegeten**.

Je zoekt alle werkwoorden: **heb gegeten**

Je vormt de korte zin: onderwerp en werkwoordelijk gezegde.

Ik heb gegeten.

Deze korte zin is te begrijpen. Het werkwoordelijk gezegde is **heb gegeten**.

Voorbeelden

Zoek het werkwoordelijk gezegde in de volgende zinnen. Controleer voor de zekerheid je antwoord door de korte zin te maken.

- Hebben / de honden / echt / in de vijver / gezwommen?

De werkwoorden in deze zin zijn **hebben** en **gezwommen**. Het werkwoordelijk gezegde van deze zin is **hebben gezwommen**.

Controle:

De korte zin is: **Hebben de honden gezwommen?** Deze zin is te begrijpen, dus **hebben gezwommen** is inderdaad het werkwoordelijk gezegde.

- In het komende weekend / zullen / we / vast en zeker / gaan dansen.

De werkwoorden in deze zin zijn **zullen**, **gaan** en **dansen**. Het werkwoordelijk gezegde van deze zin is **zullen gaan dansen**.

Controle:

De korte zin is: **We zullen gaan dansen.** Deze zin is te begrijpen, dus **zullen gaan dansen** is inderdaad het werkwoordelijk gezegde.

Oefening 7 Zoek het werkwoordelijk gezegde.

- 1 De oude vrouw heeft haar hondje gewassen.
- 2 Rem jij altijd voor overstekend wild?
- 3 In het buitenland redde de soldaat een kind.
- 4 Je kunt het gezang van de merel horen.
- 5 Niemand heeft hem voor het afstapje gewaarschuwd.
- 6 Heeft iemand die vrouw nog horen zingen?
- 7 De hoofdrolspeler, de regisseur en het orkest bedankten het publiek.
- 8 Na jaren van studie is de student geslaagd.
- 9 Ik verheug me op een nieuwe studie aan de hogeschool.
- 10 Ik zwom drie rondjes binnen de tien minuten.

Oefening 8 Zoek het werkwoordelijk gezegde.

- 1 Wij kijken altijd met de hele familie naar de verkiezingsuitslag op de tv.
- 2 Vanavond bakt Michel pannenkoeken voor het hele studentenhuis.
- 3 Zweet jij altijd zo hevig na het sporten?
- 4 Tijdens de vorst schaatsten de kinderen op de sloot voor ons huis.
- 5 Gaat die wiskundeleraar ook eten in dat café?
- 6 Mijn cijfers dalen altijd bij warm weer.
- 7 Die twee studenten mogen samen dat werkstuk schrijven.
- 8 Zullen we in het weekend gaan werken op het strand?
- 9 Karel zal vanavond wel op Schiphol aankomen.
- 10 In de zomervakantie lag ik in het ziekenhuis.

1.4.2 Valkuilen bij het werkwoordelijk gezegde

Meestal bestaat het werkwoordelijk gezegde alleen uit werkwoorden. Maar soms komen er ook andere woorden dan werkwoorden voor in het werkwoordelijk gezegde.

- 1 Voor een werkwoord staat soms het woord **te**. **Te** hoort dan bij het werkwoordelijk gezegde:
 - Hij weet me **te** vinden.
- 2 Sommige werkwoorden komen alleen maar voor met het woord **zich** erbij. (zie ook paragraaf 2.5.7) **Zich** en de vormen van **zich** (me, je, zich en ons) behoren dan tot het werkwoordelijk gezegde:
 - zich vergissen – De directie heeft **zich** vergist.
werkwoordelijk gezegde = heeft zich vergist
(vergissen komt alleen voor in combinatie met **zich**)
 - zich wassen – Mijn buurman heeft zich gewassen.
werkwoordelijk gezegde = heeft gewassen (zie ook paragraaf 2.5.7)
(wassen komt voor in combinaties met en zonder **zich**)
- 3 Soms is er sprake van scheidbare werkwoorden. Deze werkwoorden worden gescheiden als ze persoonsvorm zijn:
 - inschenken – Ik **schenk** de melk **in**.

Een **werkwoordelijke uitdrukking** kun je vervangen door een zelfstandig werkwoord. Werkwoordelijke uitdrukkingen benoem je daarom als een werkwoordelijk gezegde:

- Ik heb een flater geslagen.
- Ik blunderde.

Voorbeelden

Zoek het werkwoordelijk gezegde.

- Oma / had / weer / veel nieuwtjes / te vertellen.

Voor een van de werkwoorden staat **te**. Werkwoordelijk gezegde is daarom **had te vertellen**.

- Hij / schaamt / zich / voor zijn moeder.

Het werkwoord **schamen** komt niet voor zonder **zich**. Werkwoordelijk gezegde is daarom **schaamt zich**.

- Ik / was / me / bij de kraan.

Het werkwoord **wassen** komt ook voor zonder **zich**. Werkwoordelijk gezegde is daarom **was**.

- Ik / schenk / de melk / in het glas.

Het werkwoord is **schenzen**. Het werkwoordelijk gezegde is **schenk**.

Oefening 9 Zoek het werkwoordelijk gezegde.

- 1 De kok van dit restaurant maakte het gerecht heerlijk klaar.
- 2 Hij herinnert zich er niet veel meer van.
- 3 Tijdens de wedstrijd las Sophie het boek aan haar jongere zusje voor.
- 4 Vanmorgen vroeg begonnen de kinderen van de burensponaan te huilen.
- 5 Simon lag op de bank.
- 6 Loop eens door, jongens!
- 7 Eindeloos ver strekte de heide zich uit.
- 8 Tijdens zijn vakantie in Cuba kwam het kamerlid te overlijden.
- 9 Op die vuilnisbelt lag veel groenteafval.
- 10 Af en toe vergissen de kinderen zich.

Oefening 10 Zoek het werkwoordelijk gezegde.

- 1 Elke keer verbaas ik me weer over de lenigheid van dat kind.
- 2 Onze burens beloven elk jaar beterschap.
- 3 Wij hebben dit jaar gefietst in Gelderland.
- 4 Na veertig jaar trouwe dienst draagt de generaal al zijn functies over.
- 5 Natuurlijk benutte de groep deze laatste kans.
- 6 Na het feestje schaamden de meesten zich voor hun gedrag.
- 7 Ik bedacht me geen moment.
- 8 De zakenman breidde zijn zaak al weer uit.
- 9 In korte tijd viel zij veel af.
- 10 Het landelijk politiekorps schaft die nieuwe wapens aan.

1.5 Naamwoordelijk gezegde

In paragraaf 1.4 is het naamwoordelijk gezegde al even genoemd. In subparagraaf 1.5.1 worden de algemene kenmerken van het naamwoordelijk gezegde besproken, waarna in subparagraaf 1.5.2 extra oefeningen volgen met uitleg. Het naamwoordelijk gezegde bestaat uit een werkwoordelijk deel en een naamwoordelijk deel. Dit komt in subparagraaf 1.5.3 aan bod. De paragraaf sluit ten slotte af met de valkuilen bij het naamwoordelijk gezegde (subparagraaf 1.5.4)

1.5.1 Naamwoordelijk gezegde (algemeen)

Een zin heeft een werkwoordelijk of een naamwoordelijk gezegde. Het onderwerp en alle werkwoorden samen vormen de korte zin. Als deze korte zin betekenisvol is, dan bevat de zin een werkwoordelijk gezegde. In sommige gevallen echter kun je de korte zin niet goed begrijpen. Dan lijkt het of deze korte zin onvolledig is en dat er nog belangrijke informatie ontbreekt. Meestal bevat de zin dan een naamwoordelijk gezegde. Je kunt het stappenplan volgen om vast te stellen of er inderdaad sprake van een naamwoordelijk gezegde is.

Stappenplan om het naamwoordelijk gezegde te vinden

Bij een naamwoordelijk gezegde moet er aan de volgende drie voorwaarden voldaan worden:

- 1 In de korte zin staat een **koppelwerkwoord**: zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken en voorkomen (zie ook paragraaf 2.4).
- 2 In de zin staat een **naamwoord**: een zelfstandig naamwoord of een bijvoeglijk naamwoord (zie ook paragraaf 2.2 en 2.3).
Dit naamwoord moet staan in een van de zinsdelen buiten de korte zin. Vaak staat dit naamwoord niet alleen, maar zit het verpakt in een zinsdeel.
- 3 Er is een **koppeling tussen het onderwerp van de zin en het naamwoord**: het naamwoord zegt iets over (bijvoorbeeld uiterlijk of gedrag van) het onderwerp.

Als aan alle voorwaarden wordt voldaan is er sprake van een naamwoordelijk gezegde; als er niet aan alle drie de voorwaarden wordt voldaan, bevat de zin een werkwoordelijk gezegde.

Voorbeeld

Is er in de volgende zin wel of geen sprake van een naamwoordelijk gezegde?

- Onze voetbaltrainer / was / gisteren / ziek.

Vorm de korte zin: **Onze voetbaltrainer was.**

Deze zin is niet duidelijk. Er lijkt hier nog een zinsdeel te ontbreken. Deze zin bevat waarschijnlijk een naamwoordelijk gezegde.

Voorbeeld (vervolg)

Controle met behulp van het stappenplan geeft het volgende resultaat:

- 1 Staat in de korte zin een koppelwerkwoord? **was** (van zijn).
- 2 Staat in de zin een naamwoord in een van de zinsdelen die niet in de korte zin zitten? **ziek**.
- 3 Is er een koppeling tussen het onderwerp van de zin en het naamwoord? **ziek** zegt iets over **Onze voetbaltrainer**; je kunt denken: **Onze zieke voetbaltrainer**.

Aan alle voorwaarden wordt voldaan, dus is er sprake van een naamwoordelijk gezegde. Het naamwoordelijk gezegde van deze zin is **was ziek**.

Oefening 11 Zoek het naamwoordelijk gezegde.

- 1 De nieuwste versie van dat computerspel is duur.
- 2 Die opgave uit dat boek schijnt zeer moeilijk.
- 3 Mijn vulpen is onvindbaar.
- 4 Mijn oudste broer wordt vast en zeker timmerman.
- 5 De appels zijn van mijn appelboom gevallen.
- 6 Die sport lijkt mij op zonnige dagen fantastisch.
- 7 Haar zus is uiterst vriendelijk.
- 8 De autocoureur is winnaar geworden.
- 9 Mijn oma is een lieve schat.
- 10 Deze zwemsters bleken erg sterk bij de vorige wedstrijd.

Oefening 12 Benoem het naamwoordelijk gezegde.

- 1 De jongste kleuters waren moe aan het einde van de week.
- 2 De dief is na de inbraak onvindbaar.
- 3 Die oplossing leek mij goed.
- 4 Wordt Johan onze nieuwe collega?
- 5 Die bomen langs het spoor zijn ziek.
- 6 Loesje van de burens wordt erg snel vervelend.
- 7 Wanneer is haar neef jarig?
- 8 De trein uit Utrecht zal te laat komen.
- 9 Merlijn vertrekt in augustus naar New York.
- 10 Het team was uitgeput na dat toernooi.

1.5.2 Oefenen met het stappenplan

Het is belangrijk om veel te oefenen met het stappenplan. Daarom volgen hier meer voorbeelden met uitleg.

Voorbeelden

Kijk of er in de volgende zinnen sprake is van een naamwoordelijk gezegde.

- Mijn zusje / **wil** / kapster / worden.

Vorm de korte zin: **Mijn zusje wil worden.**

Deze zin is niet duidelijk. Er lijkt hier een zinsdeel te ontbreken. Deze zin bevat waarschijnlijk een naamwoordelijk gezegde.

Dit kun je controleren met behulp van het stappenplan:

- 1 In de korte zin staat een **koppelwerkwoord: worden**.
- 2 In de zin staat een **naamwoord** in een van de zinsdelen die niet in de korte zin zitten: **kapster**.
- 3 Er is een **koppeling tussen het onderwerp van de zin en het naamwoord: Mijn zusje en kapster** zijn dezelfde persoon.

Aan alle voorwaarden wordt voldaan, dus is er sprake van een naamwoordelijk gezegde. Het naamwoordelijk gezegde van deze zin is **wil kapster worden**.

- Die nieuwe dokter / lijkt / me / een griezelige man.

Vorm de korte zin is: **Die nieuwe dokter lijkt.**

Deze zin is niet duidelijk. Er lijkt hier een zinsdeel te ontbreken. Deze zin heeft waarschijnlijk een naamwoordelijk gezegde.

Controleer dit met behulp van het stappenplan:

- 1 In de korte zin staat een **koppelwerkwoord: lijkt** (van **lijken**).
- 2 In de zin staat een **naamwoord** in een van de zinsdelen die niet in de korte zin zitten: **een griezelige man**.
- 3 Er is een **koppeling tussen het onderwerp van de zin en het naamwoord: Die nieuwe dokter en een griezelige man** zijn dezelfde persoon.

Aan alle voorwaarden wordt voldaan, dus is er sprake van een naamwoordelijk gezegde. Het naamwoordelijk gezegde van deze zin is **lijkt een griezelige man**.

Oefening 13 Benoem het naamwoordelijk gezegde.

- 1 Onze hond wordt agressief.
- 2 Jullie foto toestel is onvindbaar.
- 3 Het concert schijnt uitverkocht te zijn.
- 4 Vandaag is het kind erg lastig.
- 5 Mijn vriend wil later pottenbakker worden.
- 6 Meike is op haar kamer.
- 7 Dat meisje is mijn beste vriendin.
- 8 Het tentamen lijkt ons moeilijk.
- 9 Ondanks de vermageringskuren bleef hij een dikzak.
- 10 Het gedrag van Jaap was afkeurenswaardig.

Oefening 14 Benoem het naamwoordelijk gezegde.

- 1 Hij had zijn fiets laten repareren.
- 2 Die man is ouder dan mijn buurvrouw.
- 3 Die ruzie bleek een vergissing.
- 4 Dat vlees lijkt bedorven.
- 5 De sneeuw van vannacht is gesmolten.
- 6 Dat verhaal komt mij wat vreemd voor.
- 7 Dit jaar was de binnengehaalde oogst een teleurstelling.
- 8 Die tijdschriften schijnen ongelezen te zijn.
- 9 Zijn stijl van schilderen was origineel.
- 10 Hij schijnt verstandiger te worden.

1.5.3 Werkwoordelijk en naamwoordelijk deel

Een naamwoordelijk gezegde bestaat uit één of meer werkwoorden en uit een naamwoord of een zinsdeel met een naamwoord erin. Bij het naamwoordelijk gezegde kun je dus onderscheid maken tussen een werkwoordelijk en een naamwoordelijk deel.

- Mijn broer is vroeger kok geweest.

Het naamwoordelijk gezegde = **is kok geweest**

Het werkwoordelijk deel = **is geweest**

Het naamwoordelijk deel = **kok**

Voorbeelden

Wat is het werkwoordelijk deel en wat is het naamwoordelijk deel van het naamwoordelijk gezegde in de volgende zinnen?

- Onze voetbaltrainer / was / gisteren / ziek.

Het naamwoordelijk gezegde = **was ziek**

Het werkwoordelijk deel = **was**

Het naamwoordelijk deel = **ziek**

- Mijn broer / wil / leraar / worden.

Het naamwoordelijk gezegde = **wil leraar worden**

Het werkwoordelijk deel = **wil worden**

Het naamwoordelijk deel = **leraar**

- Die oude vrouw / lijkt / me / onbetrouwbaar.

Het naamwoordelijk gezegde = **lijkt onbetrouwbaar**

Het werkwoordelijk deel = **lijkt**

Het naamwoordelijk deel = **onbetrouwbaar**

Oefening 15 Benoem het werkwoordelijk en het naamwoordelijk deel van het gezegde.

- 1 De president van dat land is na die aanslag erg populair geworden.
- 2 Dat groenachtige drankje lijkt me erg lekker.
- 3 Mijn mening is op dit moment doorslaggevend.
- 4 De studenten leken me erg tevreden.
- 5 Gerard Reve was een groot schrijver.
- 6 Zijn bloedsuikerspiegel wordt elke maand onderzocht.
- 7 Die problemen zijn me nu duidelijk geworden.
- 8 De bekende schilder bleek onvermoeibaar te zijn.
- 9 De broden worden in die machine gebakken.
- 10 Die zienswijze komt me bekend voor.

Oefening 16 Benoem het werkwoordelijk en het naamwoordelijk deel van het gezegde.

- 1 De poëzie van die dichter is soms adembenemend.
- 2 De dief bleek inderdaad schuldig te zijn.
- 3 Die componist schijnt dat geschreven te hebben.
- 4 De student bleek tijdens zijn lio-stage een uitstekende leerkracht te zijn.
- 5 Mijn vriend is een bekende kunstenaar.
- 6 Het kleine meisje schijnt bijzonder gelukkig te zijn.
- 7 De sleutels van het lokaal bleken onvindbaar.
- 8 Het welbevinden van die kinderen is duidelijk aantoonbaar.
- 9 Gelukkig is de baby daar niet van geschrokken.
- 10 Het aanbieden van excuses lijkt me de eenvoudigste oplossing.

1.5.4 Valkuilen bij het naamwoordelijk gezegde

Sommige werkwoorden die behoren tot de koppelwerkwoorden hebben niet altijd de functie van een koppelwerkwoord. Als koppelwerkwoorden komen voor: zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken en voorkomen.

Het is geen koppelwerkwoord als:

- **zijn** betekent **zich bevinden**;
- **schijnen** betekent **licht uitstralen**;
- **blijven** betekent **verblijven**;
- **voorkomen** niet de betekenis heeft van **lijken**;
- **lijken** betekent **gelijkenis vertonen**.

Een werkwoord kan alleen de functie van koppelwerkwoord hebben, als het in de zin het belangrijkste werkwoord is (zie ook paragraaf 2.4).

- Die jongen schijnt aardig. schijnt = koppelwerkwoord
- De zon schijnt. schijnt = geen koppelwerkwoord
- Die jongen schijnt te duiken. schijnt = geen koppelwerkwoord

Andere werkwoorden kunnen soms de plaats van een koppelwerkwoord innemen:

- Hij **raakt** verward.
- Het **viel** hem moeilijk.

Ook het naamwoordelijk deel kan bestaan uit andere woorden dan naamwoorden.

- De kachel is **uit**.
- De patiënt is **stervende**.
- Het werk van Hester is **af**.

Voorbeeld

Zoek het gezegde.

- Mijn broer / is / op zolder.

Vorm de korte zin is: **Mijn broer is**.

Deze zin is niet duidelijk. Er lijkt hier een zinsdeel te ontbreken. Deze zin heeft waarschijnlijk een naamwoordelijk gezegde.

Controle met behulp van het stappenplan geeft het volgende:

- 1 In de korte zin staat een koppelwerkwoord. **Is** komt van **zijn** en betekent hier **zich bevinden**. Het is dus geen koppelwerkwoord.
- 2 In de zin staat een **naamwoord** in een van de zinsdelen die niet in de korte zin zitten: **zolder**.
- 3 Is er een koppeling tussen het onderwerp van de zin en het naamwoord? Nee, **mijn broer** en **op zolder** hebben niets met elkaar te maken. Een naamwoordelijk deel zegt altijd iets over bijv. het uiterlijk, de toestand of het karakter van het onderwerp, maar niet over de plaats waar het zich bevindt.

Er wordt niet aan alle voorwaarden voldaan, dus is er geen sprake van een naamwoordelijk gezegde. Het werkwoordelijk gezegde van deze zin is **is**.

Oefening 17 Benoem het naamwoordelijk gezegde.

- 1 Is dat meisje nu weer slanker geworden?
- 2 De gloednieuwe fiets is in de schuur.
- 3 De stemming op de beurs was erg onrustig.
- 4 Die leerkracht is niet competent voor zijn vak.
- 5 Is die miljonair wel eens in China geweest?
- 6 Gisteren is de vrouw van de directeur van een zoontje bevallen.
- 7 Die vriendelijke man blijkt toch een dominante vader te zijn.
- 8 Is zijn dochter beeldend kunstenaar geworden?
- 9 Ben jij lid van die handbalvereniging?
- 10 Zijn moeder lijkt als twee druppels water op die actrice.

Oefening 18 Benoem het naamwoordelijk gezegde.

- 1 Die envelop op de kast is niet blauw.
- 2 Het balkon is aan de achterzijde van het huis.
- 3 Het pakket lijkt zwaar te zijn.
- 4 Mijn foto's zijn mooi geworden.
- 5 De centrale verwarming bleek aan.
- 6 Het fotoalbum is overvol.
- 7 In de klas werd het kind herhaaldelijk geplaagd.
- 8 Maarten schijnt te gaan fietsen in Japan.
- 9 Dat is vreselijk raar.
- 10 Zijn auto was al jaren in de garage.

1.6 Lijdend voorwerp

Als je het onderwerp en het gezegde van de zin hebt gevonden, ga je kijken of er ook een lijdend voorwerp in de zin staat. Een lijdend voorwerp is het zinsdeel dat de handeling ondergaat:

- Jan eet een banaan.

De banaan ondergaat de handeling: de banaan wordt opgegeten.

- De kat vangt een muis.

De muis ondergaat de handeling: hij wordt gevangen.

Je kunt het lijdend voorwerp vinden door de vraag te stellen:
wie of wat + onderwerp en gezegde?

- Mijn vader leest de krant.

Wie of wat leest mijn vader?

Het lijdend voorwerp van deze zin is de **krant**.

Niet elke zin heeft een lijdend voorwerp.

In een zin waarin een naamwoordelijk gezegde staat, komt nooit een lijdend voorwerp voor.

Een lijdend voorwerp begint niet met een voorzetsel.

Sommige werkwoorden beginnen met *zich*. Als *zich* niet noodzakelijk behoort bij een werkwoord, benoem je het als lijdend voorwerp (zie ook paragraaf 1.4.2).

- Hij wast zich. zich = lijdend voorwerp
- Hij schaamt zich. zich = deel van het werkwoordelijk gezegde

Voorbeelden

Zoek het lijdend voorwerp in de volgende zinnen.

- Wij / hebben / in het tuincentrum / veel kamerplanten / gekocht.

Wie of wat hebben wij gekocht?

Het lijdend voorwerp van deze zin is **veel kamerplanten**.

- Mijn vriendin / heeft / haar burens / al een maand / niet / gezien.

Wie of wat heeft mijn vriendin gezien?

Het lijdend voorwerp van deze zin is **haar burens**.

- De nieuwe bewoner van dat oude huis / heeft / op zolder / een koffer met munten / gevonden.

Wie of wat heeft de nieuwe bewoner van dat oude huis gevonden?

Het lijdend voorwerp van deze zin is **een koffer met munten**.

Oefening 19 Benoem het lijdend voorwerp.

- 1 Mijn tante belde een taxi voor een afspraak.
- 2 Tijdens de voorstelling vroeg Lottie het publiek een ogenblikje geduld.
- 3 De bibliothecaris leende de geschrokken dame zijn vulpen.
- 4 Het tijdschrift lees ik in mijn bed.
- 5 Die harde knal hebben we niet meer gehoord.
- 6 De doktoren hebben zich gewassen.
- 7 Wat heeft hij jou nu verteld over die gebeurtenis?
- 8 Het statiegeld op die fles frisdrank is hoog.
- 9 Bij collectes geef ik altijd een klein bedrag.
- 10 Niemand had iets gezegd over dat tragische ongeval.

Oefening 20 Benoem het lijdend voorwerp.

- 1 Op haar verjaardag kreeg zij van haar vrienden een fraaie trompet.
- 2 Dat dorpje aan die rivier heeft geen verbinding met de andere oever.
- 3 Heeft de directeur van dat instituut de werknemers een vrije dag beloofd?
- 4 In zijn zomerpaleis ontving de vorst talrijke hoogwaardigheidsbekleders.
- 5 Vrienden uit Spanje hebben voor haar een fraai gevormde grillpan meegenomen.
- 6 Op die zonnige dag kochten de kinderen een leuk prentenboek.
- 7 De leerkracht gaf het kind een schriftje.
- 8 Zet je liever snel een kopje koffie met koffiepad?
- 9 Met dit merk tandpasta beschermt u uw tanden en gaatjes in uw budget.
- 10 Een nieuw wijzigingsformulier kunt u altijd aan de balie komen afhalen.

1.7 Meewerkend voorwerp

Als je hebt gecontroleerd of er een lijdend voorwerp in de zin staat, is de volgende stap het zoeken naar een meewerkend voorwerp.

Het meewerkend voorwerp ‘werkt als het ware mee’; het meewerkend voorwerp is dan ook meestal een mens of een ander levend wezen. In zinnen met een meewerkend voorwerp geeft het werkwoord aan, dat het onderwerp van de zin iets (het lijdend voorwerp) overdraagt aan iets of aan iemand (het meewerkend voorwerp). Vaak herken je het meewerkend voorwerp, omdat het zinsdeel met *aan* of *voor* begint. Als dat er niet staat, kun je het er vaak voor denken. Soms moet je de zin daarvoor een beetje veranderen.

- Ik geef moeder de bloemen – Ik geef (aan) moeder de bloemen. – Ik geef de bloemen aan moeder.
- Heb jij hem dat boek uitgeleend? – Heb jij (aan) hem dat boek uitgeleend? – Heb jij dat boek aan hem uitgeleend?

Je kunt het meewerkend voorwerp niet altijd herkennen aan de woorden *aan* of *voor*. Soms kun je er ook het woordje *bij* voor denken:

- De tranen schieten (bij) mij in de ogen.

Meestal vind je het meewerkend voorwerp als je de volgende vraag stelt:

Aan wie (of wat) of voor wie (of wat) + de rest van de zin?

Het antwoord op de vraag is dan het meewerkend voorwerp.

Niet elke zin heeft een meewerkend voorwerp. Als de woorden *aan* of *voor* een plaats aanduiden, is er geen sprake van een meewerkend voorwerp.

Voorbeelden

Zoek het meewerkend voorwerp in de volgende zinnen. Ontleed de zin in de juiste volgorde.

- Hebben / jullie / iets / aan het goede doel / gegeven?

Je stelt de vraag: *aan wie* of *voor wie* hebben jullie iets gegeven?

Het antwoord op deze vraag is: **aan het goede doel**.

Je kunt **aan** wegdenken: Hebben jullie het goede doel iets gegeven?

Het meewerkend voorwerp is **aan het goede doel**.

- Zou / je / voor mij / een boodschap / willen doen?

Je stelt de vraag: *aan wie* of *voor wie* zou je een boodschap willen doen?

Het antwoord op deze vraag is: **voor mij**.

Het meewerkend voorwerp is **voor mij**.

Oefening 21 Benoem het meewerkend voorwerp.

- 1 Hij leende mij zijn gereedschap.
- 2 Moeder gaf de padvinder een heitje.
- 3 De buschauffeur overhandigde Ineke de kaartjes.
- 4 De meisjes gaven de juffrouw een boekenbon.
- 5 De vrolijke agent heeft hun een bekeuring gegeven.
- 6 De regisseur wilde zijn pas verbouwde huis aan hem verkopen.
- 7 Ik mocht mijn gehandicapte oom een kaartje sturen.
- 8 Dat vreselijke jong bood mij zijn hulp aan.
- 9 Deze oplossing heeft haar vanmorgen de nodige hoofdbrekens gekost.
- 10 Waarom lenen jullie hem dat geld?

Oefening 22 Benoem het meewerkend voorwerp.

- 1 Verkocht hij gisteren of vandaag zijn bromfiets aan jouw broer?
- 2 Vanmorgen werd voor jou dit zeer mooie bloemstuk hier bezorgd.
- 3 Mij gaf hij alle eigendommen terug.
- 4 Ten slotte bekende de verdachte de commissaris zijn schuld.
- 5 De kinderen schrijven oma wekelijks een brief.
- 6 Ik vertelde hun na het eten het zeer belangrijke nieuws.
- 7 De Duitse toeristen vroegen ons enkele malen de weg.
- 8 De bakker bezorgde ons het bestelde brood om drie uur.
- 9 Mijn hond gaf haar plotseling een lik.
- 10 Die docent is mij te streng!

1.8 Voorzetselvoorwerp

Een zin heeft een voorzetselvoorwerp als er aan twee voorwaarden wordt voldaan:

- 1 Het voorzetselvoorwerp begint met een voorzetsel. Dit voorzetsel kun je niet vervangen door een ander voorzetsel.
- 2 Het voorzetsel vormt een vaste verbinding met het gezegde van de zin, zoals: **zorgen voor**, **denken aan**, **verlangen naar**, **zich verheugen op**.

Doorgaans kun je een voorzetselvoorwerp vervangen door: er + voorzetsel + een dat-zin:

- Het meisje / rekent / op de hulp van haar vader.

Op de hulp van haar vader begint met een voorzetsel.

Rekenen op (iets) vormt een vaste combinatie.

Je kunt **op** niet vervangen door een ander voorzetsel. **Op** is hier figuurlijk gebruikt; het meisje rekent niet *bovenop* haar vader, maar ze rekent *erop dat hij helpt*.

Sommige werkwoorden vormen met meer dan één voorzetsel een vaste verbinding:

- Ik denk aan jou.
- Ik denk over een vakantie naar de zon.

In beide gevallen is er dan sprake van een voorzetselvoorwerp. Vaak hebben voorzetselvoorwerpen een figuurlijke betekenis.

Als een voorzetsel een plaats aanduidt, is er geen sprake van een voorzetselvoorwerp.

Voorbeeld

Zoek het voorzetselvoorwerp.

- Ik / wacht / op het station / op mijn vader.

Het werkwoordelijk gezegde is **wacht**.

op het station en **op mijn vader** beginnen allebei met een voorzetsel.

wachten op vormt een vaste combinatie; toch kan maar één zinsdeel een voorzetselvoorwerp zijn.

op het station duidt een plaats aan, dus is het geen voorzetselvoorwerp.

op mijn vader duidt geen plaats aan en je kunt het niet vervangen door een ander voorzetsel: het voorzetselvoorwerp is **op mijn vader**.

Oefening 23 Benoem het voorzetselvoorwerp.

- 1 Dit berust op een ernstig misverstand.
- 2 Onlangs werd die nieuwe visie voor hem duidelijk gemaakt.
- 3 Na verloop van tijd denkt men wel na over dat dilemma.
- 4 De bankier was verzot op gouden munten van chocola.
- 5 Ik wacht niet langer meer op die wankele stoel.
- 6 Met die klacht loopt hij erg snel naar zijn chef.
- 7 Alle studenten hopen op een goede uitslag van de tentamens.
- 8 Die inboorlingen lijdten erg onder hun melaatsheid.
- 9 De werkster zette de vaas met bloemen in de vensterbank.
- 10 Werd de bevolking ernstig gewaarschuwd voor het wassende water?

Oefening 24 Benoem het voorzetselvoorwerp.

- 1 Ik twijfel aan jouw versie van het ongeluk.
- 2 Legden de werknemers zich neer bij de uitkomsten van dat rapport?
- 3 Mijn leraar twijfelt helaas erg aan mijn goede bedoelingen.
- 4 Wacht jij ook op Godot?
- 5 De Egyptologen waren bang voor plunderingen.
- 6 De politie zocht naar de motieven van de dader.
- 7 Wachtte de piloot op toestemming om te landen?
- 8 Gisteren op de diploma-uitreiking keek iedereen uit naar de borrel.
- 9 Niet veel kinderen verlangen naar een bezoek aan een museum.
- 10 De docenten ergeren zich aan de laksheid van enkele studenten.

1.9 Bijwoordelijke bepaling

In een zin kunnen meer bijwoordelijke bepalingen voorkomen.

Vaak geeft de bijwoordelijke bepaling nadere informatie over **tijd** of **plaats** of **reden**. Een bijwoordelijke bepaling kan ook iets zeggen over het werkwoord.

- Hij heeft **mooi** geschreven.
- Ik koop **misschien** een nieuwe winterjas.
- **In het weekend** bezoeken we het dolfinarium.
- Ik ga winkelen **in Amsterdam**.

Een **bijwoordelijke bepaling** kan ook voorkomen *in* een zinsdeel. Deze *onderschikkende* bijwoordelijke bepaling lijkt daarmee een beetje op de bijvoeglijke bepaling (zie paragraaf 1.10).

Onderschikkende bijwoordelijke bepalingen kunnen iets vertellen over een bijvoeglijk naamwoord, een telwoord of een ander bijwoord.

- De juf is **heel erg** aardig.

heel erg vertelt hier iets over *aardig*;

heel vertelt hier iets over *erg*;

heel erg en **heel** zijn beide bijwoordelijke bepalingen.

Voorbeeld

Zoek de bijwoordelijke bepalingen.

- De student / wordt / later / misschien / een erg goede leraar.

Onderwerp is **De student**.

Naamwoordelijk gezegde is **wordt een erg goede leraar**.

Er zijn geen lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp en voorzetselvoorwerp in deze zin.

De zinsdelen **later** en **misschien** zijn nog over; deze zinsdelen beschrijven tijd en onzekerheid.

In het naamwoordelijk deel is **erg** een bijwoordelijke bepaling bij **goede**.

Bijwoordelijke bepalingen zijn **later** en **misschien** en **erg**.

Oefening 25 Benoem de bijwoordelijke bepaling.

- 1 Gisteren heb ik hem nog gezien.
- 2 Over vier jaar is het gebouw gereed.
- 3 Vandaag of morgen gaat het behoorlijk waaien aan de kust.
- 4 In Amsterdam staat de toneelschool aan een gracht.
- 5 We zitten in de zomer vaak in de tuin.
- 6 Gisteren zagen de bewoners een ernstig ongeluk gebeuren.
- 7 Onmiddellijk heeft de brandweer het terrein afgezet.
- 8 Wie heb je dit verhaal nog niet verteld?
- 9 Om vier uur wordt de uitslag bekendgemaakt.
- 10 Waarom lopen die kuikentjes in zijn tuin?

Oefening 26 Benoem de bijwoordelijke bepaling.

- 1 Over twee weken krijgt Emine de uitslag van het onderzoek.
- 2 In de zomer zijn in Frankrijk vaak bosbranden.
- 3 Morgen gaat de tuinman in de tuin onkruid wieden.
- 4 De ober van die bar bediende goed.
- 5 Breng dat werkstuk maar naar de administratie.
- 6 Met Pasen verstoppden de ouders minstens dertig gekleurde eieren in de tuin.
- 7 Tijdens het college maakte de docent enkele grappen.
- 8 In dat boek staan erg veel drukfouten.
- 9 Heb jij die oude rommel nog aan de straatkant gezet?
- 10 Daar verscheen ineens onze nieuwe klasgenoot.

1.10 Bijvoeglijke bepaling

Pas als je alle zinsdelen hebt benoemd, ga je op zoek naar bijvoeglijke bepalingen. Deze tref je aan *in* de zinsdelen. Lang niet elk zinsdeel heeft zo'n bijvoeglijke bepaling.

Hoe je de bijvoeglijke bepalingen in een zin kunt vinden, lees je in subparagraaf 1.10.1.

Er bestaan voorbepalingen en nabepalingen. (Zie subparagraaf 1.10.2.)

1.10.1 Bijvoeglijke bepaling benoemen

De bijvoeglijke bepaling is altijd een deel van een zinsdeel. De bijvoeglijke bepaling vertelt iets over een zelfstandig naamwoord of een eigennaam. Om de bijvoeglijke bepaling(en) in een zinsdeel te vinden, kijk je eerst of er een zelfstandig naamwoord is. Als je het zelfstandig naamwoord hebt gevonden, kun je de vraag stellen: *welke* of *wat voor* + zelfstandig naamwoord?

- Die groene bal is zacht geworden.

Het zelfstandig naamwoord is **bal**.

Je kunt de vraag stellen: *welke* bal?

Het antwoord op deze vraag is: **Die groene (bal)**.

Die groene is de bijvoeglijke bepaling bij bal.

Als het zinsdeel begint met een lidwoord maakt dat geen deel uit van de bijvoeglijke bepaling.

- De groene bal is zacht geworden.

Je kunt de vraag stellen: *welke* bal?

Het antwoord op deze vraag is: **De groene (bal)**.

De is een lidwoord en behoort niet tot de bijvoeglijke bepaling.

groene is de bijvoeglijke bepaling bij bal.

Voorbeelden

Zoek de bijvoeglijke bepalingen in de volgende zinnen.

- Dat grote klaslokaal / wordt / maandag / geveerd.

Je kunt de vraag stellen: *welke* of *wat voor* klaslokaal?

Antwoord op deze vraag is: **Dat grote (klaslokaal)**.

Dat grote is de bijvoeglijke bepaling bij klaslokaal.

Voorbeelden (vervolg)

- De aardige en slimme jongen / schreef / een briefje / aan haar.

Je kunt de vraag stellen: *welke of wat voor jongen?*

Antwoord op deze vraag is: **De aardige en slimme (jongen).**

De is een lidwoord en behoort dus niet tot de bijvoeglijke bepaling.

aardige en slimme is de bijvoeglijke bepaling bij jongen.

Oefening 27 Benoem de bijvoeglijke bepalingen.

- 1 Op de markt stond een felgekleurde reclamezuil.
- 2 Groette jij die vriendelijke portier nog?
- 3 In de pas opgerichte partij worden de taken nog verdeeld.
- 4 Heb jij ook een volle krat in je schuur staan?
- 5 Tijdens het zonnige weekend stonden dampende auto's in een lange file.
- 6 Dat lastige kind heeft een rode ballon gepikt.
- 7 Ken jij die bekroonde auteur?
- 8 Dat kleine ventje was altijd gehoorzaam.
- 9 Verscheidene ouders zijn morgen niet aanwezig.
- 10 De pindakaas was smakeloos.

Oefening 28 Benoem de bijvoeglijke bepalingen.

- 1 Daar staat een gekleurde tuintafel.
- 2 De boze man had een rode regenjas aan.
- 3 De betrokken studenten luisterden met open mond naar de lezing.
- 4 Tegen lunchtijd hebben de meesten een enorme trek.
- 5 In dat tentamen stonden lastige en moeilijke vragen.
- 6 Tegenwoordig hebben de grote supermarkten marginale winsten.
- 7 Zijn rozen altijd rood?
- 8 De kinderen zongen uit volle borst met de nieuwe juffrouw mee.
- 9 Wat een onoverkomelijk probleem is dat!
- 10 Op het antieke meubel sloeg de koperen vaas groen uit.

1.10.2 Voorbepaling en nabepaling

Zelfstandige naamwoorden kunnen twee bijvoeglijke bepalingen bij zich hebben: een voorbepaling en een nabepaling. Om zeker te weten dat je geen bijvoeglijke bepaling vergeet te benoemen, kun je daarom het best systematisch te werk gaan en van links naar rechts alle zelfstandige naamwoorden aankruisen.

Als je dat hebt gedaan, stel je bij elk zelfstandig naamwoord steeds de vraag: *welke of wat voor + zelfstandig naamwoord?*

x x

– Die gele ballon van dat kind / is / lek.

In deze zin staan twee zelfstandige naamwoorden (zie de kruisjes): **ballon** en **kind**. Je stelt nu de vraag per zelfstandig naamwoord. (Werk van links naar rechts en stel de vraag twee keer als dat nodig is.)

Welke of wat voor ballon? – Het antwoord is: **die gele (ballon)**

Achter **ballon** staat nog een stukje zinsdeel, dus je stelt de vraag nog een keer.

Welke of wat voor (gele) ballon? – Het antwoord is: **van dat kind**

Daarna kijk je naar het volgende zelfstandig naamwoord.

Je stelt de vraag: *welke of wat voor kind?* – Het antwoord is: **dat**

Die gele is een bijvoeglijke bepaling bij ballon.

van dat kind is een bijvoeglijke bepaling bij ballon.

dat is een bijvoeglijke bepaling bij kind.

Voorbeeld

Zoek de bijvoeglijke bepalingen in de volgende zin.

x x

– Die kleine jongen met dat blonde haar / kan / mooi / tekenen.

In deze zin staan twee zelfstandige naamwoorden: **jongen** en **haar**. Je stelt de vragen bij elk aangekruist zelfstandig naamwoord en je werkt van links naar rechts.

welke of wat voor jongen? – Het antwoord is: **Die kleine (jongen)**

Achter **jongen** staat nog een stukje zinsdeel, dus stel je de vraag nog een keer.

welke of wat voor (kleine) jongen? – Het antwoord is: **met dat blonde haar**

welke of wat voor haar? – Het antwoord is: **dat blonde (haar)**

Die kleine is een bijvoeglijke bepaling bij jongen.

met dat blonde haar is een bijvoeglijke bepaling bij jongen.

dat blonde is een bijvoeglijke bepaling bij haar.

Oefening 29 Benoem de bijvoeglijke bepalingen.

- 1 De tram uit Leidschendam heeft een aanzienlijke vertraging.
- 2 De kinderen van onze burens staan zelfs op zondag vroeg op.
- 3 Onze ouders hebben alle cd's van Michael Jackson opnieuw beluisterd.
- 4 Ik logeer graag in een hotel van Ibis.
- 5 Die studente met die groene fiets is een knap meisje.
- 6 In het bos zagen we herten, reeën en fazanten.
- 7 De bewoonsters van een Amsterdams studentenhuus ontdekten een verborgen schat.
- 8 Het idee van de wethouder viel in slechte aarde.
- 9 Naast de bushalte van Connexion stonden nieuwe fietsenrekken.
- 10 Bij afkicken hoort een goede en effectieve begeleiding.

Oefening 30 Benoem de bijvoeglijke en bijwoordelijke bepalingen binnen de zinsdelen (zie 1.9).

- 1 Dit is de laatste kans van slagen!
- 2 Die zoon van haar oom is een erg harde werker.
- 3 Oude wijn behoeft geen krans.
- 4 De autorit door de besneeuwde bergen was erg bijzonder.
- 5 Aan de linkerkant van de docent zit zijn tweede vrouw.
- 6 Mijn dochter heeft een baantje bij Dept gevonden.
- 7 Je kunt erg veel geld verdienen met het geven van bijlessen.
- 8 Sarah vond de toneellessen geweldig leuk.
- 9 Ik denk nog vaak aan dat indrukwekkende verhaal van die topatleet.
- 10 Die dochters van Han zijn erg ondernemend.

1.11 Bijstelling

De bijstelling is een bijzonder soort bijvoeglijke bepaling. Het is een bepaling die na het zelfstandig naamwoord komt en altijd tussen komma's staat. De inhoud van de bijstelling voegt niet zoveel toe aan de betekenis van de zin: je zou hem zelfs kunnen weglaten. De bijstelling kun je op de plek zetten van het zinsdeel met het zelfstandig naamwoord.

- Mijn kat, Max, zit het liefst op de vensterbank. (a)
- Max, mijn kat, zit het liefst op de vensterbank. (b)

Je ziet hier bij het zelfstandig naamwoord **kat** de bijvoeglijke bepalingen **mijn** en **Max**.

Max verwijst naar **Mijn kat**.

Max staat tussen komma's.

Mijn kat en **Max** kun je van plaats laten verwisselen.

Max is een bijstelling in zin a.

Mijn kat is een bijstelling in zin b.

Net als bij een bijvoeglijke bepaling kan een bijstelling voorkomen in elk zinsdeel waarin een zelfstandig naamwoord staat.

Voorbeelden

Zoek de bijstellingen in de volgende zinnen.

- Rembrandt, die beroemde schilder, / is / arm / gestorven.

die beroemde schilder verwijst naar **Rembrandt**.

die beroemde schilder staat tussen komma's.

Rembrandt en **die beroemde schilder** zou je van plaats kunnen laten verwisselen.

die beroemde schilder is een bijstelling.

- De hoofdstad van Nederland, Amsterdam, / trekt / jaarlijks / veel toeristen.

Amsterdam verwijst naar **De hoofdstad van Nederland**.

Amsterdam staat tussen komma's.

De hoofdstad van Nederland en **Amsterdam** zou je van plaats kunnen laten verwisselen.

Amsterdam is een bijstelling.

- In dat kleine dorpje, Zevenbergen, zijn heel wat leuke winkeltjes.

Zevenbergen verwijst naar **dat kleine dorpje** en staat tussen komma's. Al kun je de zinsdelen niet volledig van plaats verwisselen, **Zevenbergen** is wel een bijstelling.

- In Zevenbergen, dat kleine dorpje, zijn heel wat leuke winkeltjes.

De stof van deze paragraaf maakt geen deel uit van de *Taaltoets-Pabo*.

Oefening 31 Benoem de bijstellingen.

- 1 Amsterdam, onze hoofdstad, viert Koninginnedag elk jaar uitgebreid.
- 2 Jan, de vriend van mijn zus, eet zelden escargots.
- 3 Mijn collega, Dick, woont nu samen met Marijke in Hoorn.
- 4 In het interview beschreef Amundson, een beroemd bioloog, zijn allernieuwste ontdekkingen.
- 5 Den Haag, de provinciehoofdstad van Zuid-Holland, heeft enkele fraaie paleizen.
- 6 Cherry Duyns, een programmamaker van de VPRO, schrijft regelmatig mooie boeken.
- 7 Dit jaar gingen die families op vakantie naar Italië, een land in het zuiden van Europa.
- 8 PSV, een voetbalclub uit Eindhoven, is weer landskampioen geworden.
- 9 De alom heersende opvatting over Job Klaassen, een chirurg van dat ziekenhuis, is vernietigend.
- 10 Johan Cruyff, de beste voetballer van Nederland, is zeer kritisch over het voetbalniveau.

Oefening 32 Benoem de bijstellingen.

- 1 Na de tentoonstelling zag Vincent, de bekende schilder, de genodigden pas.
- 2 In dat dorp, Hazerswoude, verzorgde de docent een culturele wandeltocht voor ouderen.
- 3 Lex Goudsmit, een joodse acteur, zong erg mooi in de musical *Anatevka*.
- 4 De nieuwste film, *A view to Toballo*, is geflopt.
- 5 Janneke, het verlegen meisje, gaf de directeur geen hand.
- 6 *Boer zoekt vrouw*, een bekend tv-programma, wordt soms wekelijks uitgezonden.
- 7 In Zuid-Limburg, een provincie in Nederland, leeft nog de vuursalamander.
- 8 Jonkheer van Beelen, oud-gouverneur van Limburg, fietst nog dagelijks met zijn vrouw.
- 9 In de nacht van vrijdag op zaterdag, morgennacht, is er een maansverduistering.
- 10 Zijn geboorteplaats, Rotterdam, is fraai gelegen aan de Maas.

1.12 Oorzakelijk voorwerp en bepaling van gesteldheid

Het oorzakelijk voorwerp en de bepaling van gesteldheid horen niet thuis in de basisgrammatica. Zelfs wanneer voortgezette grammatica wordt vereist, is dit geen verplichte lesstof, maar verdiepingsstof.

Voor de volledigheid worden het oorzakelijk voorwerp en de bepaling van gesteldheid hier toch heel kort besproken om je op de hoogte te brengen van het bestaan ervan.

Het oorzakelijk voorwerp komt een enkele keer voor in zinnen met een naamwoordelijk gezegde. Deze zinnen kennen geen lijdend voorwerp. Het oorzakelijk voorwerp kan de rol van het lijdend voorwerp overnemen.

- Ik ben jou 10 euro schuldig.

ben schuldig is het naamwoordelijk gezegde.

10 euro is het oorzakelijk voorwerp.

De bepaling van gesteldheid heet ook wel een dubbel verbonden bepaling.

Simpel gezegd kun je deze bepaling vinden door de vraag te stellen:

hoe + de rest van de zin?

Binnen dit zinsdeel kun je nog onderscheiden:

1 de predicatieve toevoeging:

- Moe kwam Peter thuis.

Hier is het onderwerp verbonden met **Moe**.

2 de resultatieve werkwoordsbepaling:

- Tom verft het hek groen.

Hier is het gezegde verbonden met **groen**.

De stof van deze paragraaf maakt geen deel uit van de *Taaltoets-Pabo*.

Voorbeelden

Zoek het oorzakelijk voorwerp en de bepaling van gesteldheid.

- Hij is de zwemkunst machtig.

Deze zin bevat een naamwoordelijk gezegde: **is machtig**

Toch lijkt het alsof er een lijdend voorwerp is: **de zwemkunst**

De zwemkunst is hier een oorzakelijk voorwerp.

Herken de oorzakelijke voorwerpen in de volgende zinnen:

- Alva was de stad meester. de stad = oorzakelijk voorwerp
- Ik ben dat gevoel beu. dat gevoel = oorzakelijk voorwerp

- De overhemden liggen gestreken in de kast.

Je kunt vragen: *hoe + de rest van de zin?*

Het antwoord is: **gestreken**.

Gestreken is hier een bepaling van gesteldheid (een predicatieve toevoeging).

Herken de bepalingen van gesteldheid in de volgende zinnen (predicatieve toevoeging (pt) en resultatieve werkwoordsbepaling (rw)):

- Lachend kwam de leraar binnen. Lachend = pt
- Als burgemeester opende hij de brug. Als burgemeester = pt
- Zij loopt haar hakken scheef. scheef = rw
- Woedend gooid hij het kopje stuk. Woedend = pt; stuk = rw

Omdat het verdiepingsstof betreft, bevat deze paragraaf geen oefeningen.

1.13 Valkuilen bij het ontleden

Soms kun je je gemakkelijk vergissen bij het ontleden van:

1 Werkwoordelijk gezegde en lijdend voorwerp

Een werkwoordelijk gezegde bevat maar één zelfstandig werkwoord.

- Ik beloofde de brief te beantwoorden.

Ik is het onderwerp; **beloofde** is het werkwoordelijk gezegde. Om het lijdend voorwerp te vinden stel je de vraag: *wie of wat* **beloofde ik**?

Het lijdend voorwerp is **de brief te beantwoorden**.

2 Naamwoordelijk deel van het gezegde en lijdend voorwerp

Het naamwoordelijk deel van het gezegde en het lijdend voorwerp lijken op elkaar. Als je niet in de juiste volgorde ontleeft, is de kans groot dat je deze zinsdelen verkeerd benoemt.

- De kleuter is lief.

Stel dat je eerst de vraag stelt om een lijdend voorwerp te vinden:

wie of wat is **de kleuter**? Het antwoord is **lief**.

Hierdoor zou je kunnen denken dat **lief** een lijdend voorwerp is. Bedenk echter dat je de verkeerde vraag stelde. Je moet de zinsdelen altijd volgens de vaste volgorde benoemen en niet beginnen met de 'lijdendvoorwerpvrage'. Als je eerst persoonsvorm, onderwerp en gezegde zoekt, ontdek je dat **lief** het naamwoordelijk deel van het gezegde is en geen lijdend voorwerp. Als je ontleeft in de juiste volgorde zul je die fout niet maken.

3 Onderwerp en lijdend voorwerp

Niet altijd staat het onderwerp vóór de zin. Een zin kan best beginnen met een lijdend voorwerp.

Het lijdend voorwerp komt niet voor in een zin met een naamwoordelijk gezegde en begint nooit met een voorzetsel.

- De hoogst gelegen dorpen trof de storm het zwaarst.

de storm is het onderwerp; **De hoogst gelegen dorpen** is lijdend voorwerp.

- Ons treft de crisis nog niet.

de crisis is het onderwerp; **Ons** is het lijdend voorwerp.

Samenvatting

Bij het redekundig ontleden is het belangrijk de zinsdelen te benoemen in een vaste volgorde: het stappenplan.

Zinsdelen kun je op diverse manieren vinden. Hierna volgt de meest gebruikte manier.

Stappenplan redekundig ontleden (lesstof basiskennistoets)

- 1 Je vindt de **persoonsvorm** door de zin in een andere tijd te zetten of door de zin vragend te maken.
- 2 Je **verdeelt** de zin **in zinsdelen** door voor en achter alle vaste groepjes woorden een zinsdeelstreepje te zetten.
- 3 Je vindt het **onderwerp** door de vraag te stellen: *wie* of *wat* + persoonsvorm?
- 4 Je zoekt het **werkwoordelijk of het naamwoordelijk gezegde**. Het werkwoordelijk gezegde bestaat alleen uit werkwoorden. Het naamwoordelijk gezegde bestaat uit een werkwoordelijk deel en een naamwoordelijk deel.
- 5 Je vindt het **lijdend voorwerp** door de vraag te stellen: *wie* of *wat* + onderwerp en gezegde? Een zin met een naamwoordelijk gezegde heeft geen lijdend voorwerp.
- 6 Je vindt het **meewerkend voorwerp door de vraag te stellen: Aan wie (of wat) of voor wie (of wat) + de rest van de zin?** Als de woorden *aan* of *voor* een plaats aanduiden, is er geen sprake van een meewerkend voorwerp.
- 7 Je vindt het **voorzetselvoorwerp** door te kijken of een zinsdeel begint met een voorzetsel dat een vaste verbinding vormt met het gezegde.
- 8 Je zoekt de **bijwoordelijke bepaling(en)**. Voor het gemak zou je kunnen zeggen dat je alle nog niet benoemde zinsdelen bijwoordelijke bepalingen mag noemen. Een bijwoordelijke bepaling geeft vaak informatie over **tijd** of **plaats** of **reden**. Een bijwoordelijke bepaling kan ook voorkomen *in* een zinsdeel.
In een zin kunnen verschillende bijwoordelijke bepalingen voorkomen.
- 9 Je zoekt de **bijvoeglijke bepaling(en)** pas als je alle zinsdelen hebt benoemd, want bijvoeglijke bepalingen staan *in* een zinsdeel. In een zin kunnen verschillende bijvoeglijke bepalingen voorkomen.

Samenvatting redekundig ontleden (verdiepingsstof)

- 10 De **bijstelling** is een soort bijvoeglijke bepaling en kan voorkomen in elk zinsdeel waarin een zelfstandig naamwoord voorkomt. De bijstelling staat na het zelfstandig naamwoord en altijd tussen komma's. Je kunt bijstelling en zinsdeel ervoor van plaats verwisselen.
- 11 Het **oorzakelijk voorwerp** neemt de rol over van het lijdend voorwerp in zinnen met een naamwoordelijk gezegde.
- 12 De **bepaling van gesteldheid** is een dubbel verbonden bepaling die je kunt vinden door de vraag te stellen: *hoe + de rest van de zin?*

De bepaling heet **predicatieve toevoeging** als ze is verbonden met het onderwerp en ze heet een **resultatieve werkwoordsbepaling** als ze is verbonden met het gezegde.